

Lidia Mikołajuk, Agnieszka Górecka, Urszula Michalska
bul.wm@lib.uni.lodz.pl
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW „WCZORAJ I DZIŚ” W BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Abstract: The paper presents the history of the Lending Library in the University of Łódź. It also depicts borrowing material in the new building and shows how users find the new building according to the inquiry results.

Słowa kluczowe: udostępnianie zbiorów, komputeryzacja bibliotek, automatyzacja bibliotek, historia udostępniania zbiorów

Wstęp

„Na przestrzeni ponad 3 tys. lat biblioteki wielokrotnie zmieniały swe oblicze, dostosowując swe obiekty do kształtu gromadzonych i udostępnianych zbiorów oraz pełniących w społeczeństwie funkcji.

Również i wizerunek biblioteki współczesnej przełomu XX i XXI w., traktowanej jednocześnie jako centrum kultury, ośrodek informacji i edukacji ulega dalszym przemianom w zakresie nowatorskich rozwiązań architektonicznych, organizacji przestrzennej i wyposażenia wnętrza”¹.

Naszym celem jest ukazanie zmian, jakie zaszły w zakresie udostępniania zbiorów w Wypożyczalni BUŁ w latach 1945–2008, a zwłaszcza w 2006 r., kiedy przeprowadziliśmy się do nowego gmachu.

Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi powstała w 1945 r. i mieściła się w skromnych warunkach przy ulicy Narutowicza 59a. Pierwszymi jej użytkownikami byli pracownicy naukowcy uniwersytetu, rok później dołączyli do nich studenci uczelni.

W pierwszych latach funkcjonowania biblioteki Wypożyczalnia nie posiadała stałego lokum. W latach 1946–47 mieściła się kąt em w Czytelni Głównej, 1948–50 w okienku pracowni katalogowej. W 1951 przeniosła się do samodzielnego małego pokoiku na I piętrze, a w 1954 do większego na parterze². W 1961 r. Wypożyczalnia otrzymała lokal na I piętrze w nowym gmachu przy

¹ *Biblioteki jutra: Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 9.

² *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akademicki 1946–1947*, Łódź 1948, s. 41–43.

ulicy Matejki 32/38. Pomieszczenie było małe, niskie i duszne, chociaż przy ówczesnej ilości zbiorów spełniało swoją funkcję. Z biegiem lat sytuacja lokalowa stawała się coraz trudniejsza, ze względu na rozrastający się księgozbiór, jak również powiększającą się liczbę użytkowników. Brakowało regałów mogących pomieścić zamówione książki, dostawiano więc kolejne, które zmniejszały i tak niewielką przestrzeń bardzo utrudniając pracę.

Najgorsza sytuacja miała miejsce zarówno na początku roku akademickiego, jak i w okresie sesji egzaminacyjnej, kiedy tłumy studentów szturmowały Wypożyczalnię, tworząc kolejki aż do parteru. Pomieszczenie było na tyle małe, że ograniczało lub wręcz uniemożliwiało swobodne poruszanie się pracowników zwłaszcza w okresach, kiedy do pomocy przychodzili koledzy z innych działów.

Zapisy czytelników odbywały się tylko w jednym, wydzielonym okienku, gdzie znajdowało się pojedyncze stanowisko, w którym dyżurował bibliotekarz. Warunki lokalowe nie pozwalały na utworzenie kolejnych stanowisk do obsługi czytelników, co w znacznym stopniu zmniejszyłoby uciążliwość, zarówno dla czytelników, jak i pracowników, kolejki. Zamawianie książek, podobnie jak w innych bibliotekach, polegało na wyszukaniu danych pozycji w katalogu kartkowym i wypisaniu rewersu. Nie zawsze jednak użytkownicy otrzymywali wskazane materiały, ponieważ nie mieli możliwości sprawdzenia, czy są one aktualnie dostępne. Cały księgozbiór znajdował się w magazynie zamkniętym. Do zadań pracownika Wypożyczalni należało rozładowanie wind towarowych wypełnionych po brzegi książkami i odpowiednie ustawienie ich na półkach. Prowadzenie codziennych statystyk, jak i monitowanie oraz rozmowy z dziekanatami na temat czytelników, którzy nie uregulowali swoich spraw z biblioteką narzuciło konieczność wprowadzenia krótszych godzin otwarcia Wypożyczalni – 11.00–18.00. Wszystkie te problemy powodowały coraz większą niechęć czytelników, którzy odwiedzali naszą bibliotekę już tylko z konieczności. Rozpoczęto starania mające na celu zmianę tej niekomfortowej sytuacji.

Pojawienie się nowoczesnych technologii stworzyło możliwości w zakresie obsługi czytelnika, jakich nie było wcześniej. Były one związane z ogólną tendencją idącą w kierunku usprawnienia i polepszenia jakości usług poprzez wprowadzenie automatyzacji bibliotek.

W latach 90. podjęto w BUŁ prace, związane z utworzeniem katalogu komputerowego, które doprowadziły w 1998 r. do jego uruchomienia. W tym samym czasie z inicjatywy dyrekcji BUŁ i na polecenie władz Uczelni opracowana została koncepcja rozbudowy Biblioteki UŁ. Podstawowym założeniem tej inwestycji miała być strefa wolnego dostępu oraz duża, przestronna Wypożyczalnia. Z różnych względów realizacja tej koncepcji odsunęła się w czasie aż do 2003 r., kiedy 13 października odbyła się uroczystość wmurowania kamienia węgielnego. Po trzech latach intensywnych prac oddano do użytku czytelnikom długo oczekiwany nowy gmach biblioteki.

Przygotowując się do pracy w nowych warunkach, odbyliśmy cykl szkoleń. W ciągu czterech miesięcy (od maja do września) do bazy komputerowej wpro-

wadziliśmy ponad 20 000 kont czytelniczych. Wszystkie informacje o czytelniku: dane osobowe, wypożyczenia, zwroty, rezerwacje znalazły się w wersji elektronicznej. Prowadziliśmy zakrojoną na szeroką skalę akcję odzyskania od czytelników jak największej liczby wypożyczonych książek w celu ich ponownego opracowania (komunikaty na stronie internetowej, zakładki informacyjne w książkach, setki rozmów telefonicznych, ciągłe prośby pracowników o szybszy zwrot). Należy podkreślić, że w tym czasie czytelnicy mogli nadal wypożyczać książki. Bibliotekę zamknięto dopiero w lipcu. Mimo licznych apeli, większość książek nie została jednak bibliotece zwrócona. W związku z tym cała zawartość kont czytelniczych o różnej objętości musiała znaleźć się w elektronicznej bazie danych. Dodatkową trudność sprawiały nieczytelnie wypełnione rewery, które przed wprowadzeniem musiały być poprawione na podstawie inwentarzy i kart katalogowych. Mimo tych trudności udało nam się zakończyć prace do 30 września.

1 października 2006 r. do nowego gmachu biblioteki UŁ wszedł pierwszy czytelnik i co zobaczył? Bibliotekę na miarę XXI w., czyli nowoczesnie urządzone wnętrze, dużą przestrzeń, w której może się teraz swobodnie poruszać, kilkadziesiąt stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu, magazyny otwarte i dużą, przestronną i w pełni zautomatyzowaną Wypożyczalnię.

Wydzielono w niej pięć stanowisk komputerowych do kompleksowej obsługi czytelnika. Każde wyposażono w czytniki kodów kreskowych, urządzenia odczytujące dane zakodowane w chipie, drukarki paragonów potwierdzających stan konta bibliotecznego, urządzenie autoryzujące elektroniczne legitymacje i karty biblioteczne oraz drukarkę do deklaracji. Wprowadzono nowoczesny system technologii radiowej RFID (Radio Frequency Identification) – połączony z komputerowym systemem bibliotecznym, który identyfikuje czytelnika i książkę zawierającą chip.

Wypożyczanie w tym systemie polega na umieszczeniu książki na pulpicie, w który wbudowano urządzenie odczytujące dane zawarte w chipie. Cała operacja trwa kilka sekund. Czytelnik składa zamówienia na książki i czasopiśma elektronicznie z każdego komputera z dostępem do Internetu. Jeśli pozycja znajduje się w katalogu komputerowym i ma aktywną opcję *zamów*, użytkownik składa na nią zamówienie, które drukowane jest w magazynie.

Na tej podstawie dokumenty są wybierane i windą przesyłane w odpowiednie miejsca. Wydawnictwa, których opisy nie zostały wprowadzone do bazy komputerowej są zamawiane przy pomocy opcji *Fast Add*. Wypożyczalnia współpracuje z dwoma magazynami zamkniętymi: starym magazynem, z którym połączona jest poprzez system transportu podwieszanego *televift* i magazynem zwartym, z którego książki przesyłane są do wypożyczalni windą towarową. Zapisując się do biblioteki czytelnik otrzymuje hasło umożliwiające zalogowanie się na konto biblioteczne. W sytuacji, kiedy użytkownik zapomni hasła niezbędnego do logowania, zawsze może sprawdzić je wsuwając dokument elektroniczny (będący jednocześnie kartą biblioteczną) do urządzenia samowypożyczającego.

Po każdej przeprowadzonej transakcji czytelnik otrzymuje potwierdzenie w postaci wydruku komputerowego, na którym widzi aktualny stan swojego konta: tytuły wypożyczonych lub zwróconych pozycji oraz datę. Sytuacje, w których czytelnik nie otrzymuje książki, są teraz ograniczone do minimum. Chodzi tutaj o książki ze starego magazynu, których opisów nie ma jeszcze w komputerowej bazie katalogowej i czytelnik musi złożyć na nie zamówienie nie wiedząc, czy są aktualnie dostępne.

Zbiory, które znajdują się w magazynach otwartych, wypożyczane są samodzielnie przy pomocy urządzeń do samoobsługowego wypożyczania – *selfcheków*. Te same książki można oddać korzystając z *wrzutni* do samodzielnych zwrotów.

Urządzenie nie wydaje jednak potwierdzeń. Dzięki wprowadzeniu elektronicznego systemu samowypożyczeń i zwrotów oraz wydłużonym godzinom pracy Wypożyczalni (8.00–20.00) rozwiązał się, tak uciążliwy dotąd, problem kolejek.

Automatyzacja udostępniania zbiorów spowodowała, że praca w Wypożyczalni zmieniła swój charakter. Nie ogranicza się tylko do wydawania książek. Oprócz kwalifikacji z zakresu bibliotekarstwa pracownik udostępniania musi znać również techniki informacyjne i komunikacyjne, aby sprostać coraz większym wymaganiom naszych użytkowników. System Horizon automatycznie wysyła do czytelników powiadomienia za pośrednictwem poczty elektronicznej. Należą do nich: informacje o rezerwacji książek, powiadomienia o upływie terminu ich zwrotu, monity wzywające do uregulowania zaległości. Nie pobiera się opłat za przetrzymanie książek, ale na konto czytelnika zostaje automatycznie nałożona blokada, która uniemożliwia przeprowadzenie jakiegokolwiek operacji. Czytelnik zawsze może zapoznać się ze stanem własnego konta bibliotecznego (blokady, zamówienia, komunikaty, wypożyczenia) po zalogowaniu się poprzez wpisanie numeru PESEL oraz indywidualnego hasła. Dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego oraz państwowych uczelni mieszczących się na terenie Łodzi, z którymi mamy zawartą umowę, dodatkowe udogodnienie stanowi fakt, że dla nich kartami bibliotecznymi są elektroniczne legitymacje studenckie. W Wypożyczalni odbywa się ich autoryzacja, dzięki której stają się one kompatybilne z systemem bibliotecznym Horizon. Pozostali czytelnicy mogą zakupić elektroniczną kartę biblioteczną.

Jakie są opinie czytelników na temat wprowadzonych zmian pokaże ankieta czytelnicza przeprowadzona w BUŁ w 2008 r.

Udostępnianie zbiorów BUŁ w opinii użytkowników

Nowy sposób udostępniania oraz komputerowy system usług bibliotecznych są przełomową zmianą, jaką czytelnicy zastali w nowym gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Użytkownik naszej biblioteki jest coraz bardziej wymagający, dlatego staramy się sprostać jego potrzebom, zachęcając i ułatwia-

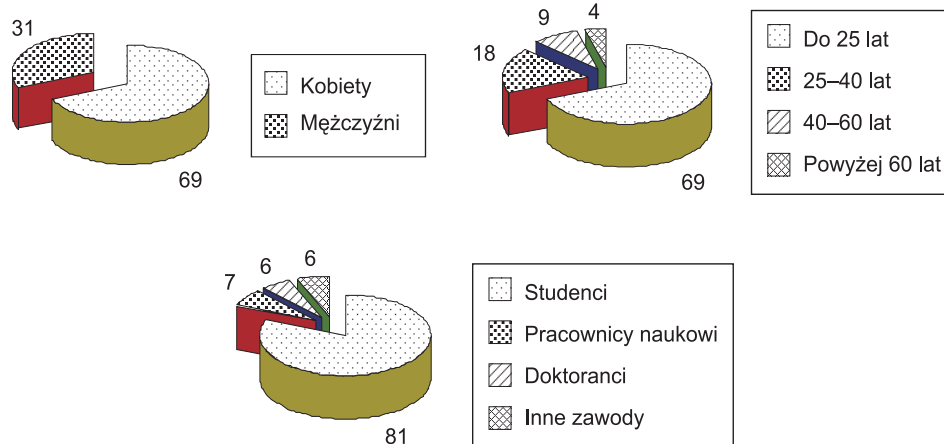
jąc mu korzystanie z niej. Wychodząc naprzeciw potrzebom informacyjnym naszych czytelników stajemy się pośrednikami między użytkownikiem a informacją której poszukuje.

W dniach 5–20 marca 2008 r. wśród 100 czytelników przeprowadzono badania ankietowe, których autorką jest Lidia Mikołajuk – pracownik Oddziału Udostępniania. Istotą ankiety było ustalenie, jak czytelnicy odnajdują się w nowym gmachu BUŁ. Czy nowe rozwiązania ich satysfakcjonują, czy nie mają problemów z dostępem do informacji w Bibliotece UŁ.

Kwestionariusze zawierały 7 pytań o charakterze zamkniętym³.

1. Jak często korzysta pan(i) z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego?
2. W którym miejscu uzyskuje pan(i) informacje niezbędne do efektywnego poruszania się po bibliotece i odnajdywania poszukiwanych materiałów?
3. Czy informacja wizualna rozmieszczona w bibliotece ułatwia panu (pani) korzystanie z jej zasobów i poruszanie się w gmachu BUŁ?
4. Jak ocenia pan(i) korzystanie z elektronicznego katalogu online?
5. Jak ocenia pan(i) korzystanie z wolnego dostępu?
6. Czy korzysta pan(i) z urządzeń do samodzielnego wypożyczenia książek?
7. Czy książki wypożyczone z wolnego dostępu oddaje pan(i) do *wrzutni*?

Zasadnicza część ankiety poprzedzona była pytaniami o płeć, wiek i zawód ankietowanych.

Rys. 1. Jak często korzysta pan(i) z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego?

Źródło: materiały własne.

³ R. Stupnicki, *Analiza i prezentacja danych ankietowych*, Warszawa 2003.

W badaniu wzięło udział 69 kobiet i 31 mężczyzn. 69 osób podało wiek do 25 lat, 18 osób zaznaczyło przedział wiekowy 25–40 lat, 9 osób mieściło się w przedziale 40–60 lat, a 4 respondentów powyżej 60 lat. Kwestionariusze wypełniło 81 studentów, 6 doktorantów, 7 pracowników naukowych i 6 osób o innych profesjach.

Do badania przystąpili czytelnicy aktywni: 21% z nich korzysta z biblioteki co najmniej raz w miesiącu, a 57% kilka razy. Dziewięć osób odpowiedziało, że przychodzi do BUŁ raz na dwa miesiące, a 7 co kilka miesięcy lub rzadziej – rys. 1.

Ponieważ większość czytelników często korzysta z usług biblioteki, dlatego nie mieli trudności z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o miejsce uzyskiwania informacji niezbędnych do efektywnego poruszania się w bibliotece i odnajdywania poszukiwanych materiałów – rys. 2. Do wyboru było 6 odpowiedzi i możliwość zaznaczenia kilku z nich. Najczęściej wskazywano na stronę internetową (55 odpowiedzi), jako najlepsze i najszybsze źródło informacji o bibliotece i jej zasobach. Współcześni użytkownicy biblioteki to członkowie społeczeństwa informacyjnego, dla nich Internet jest pierwszym krokiem w kierunku szukania źródeł wiedzy. Zanim więc trafią do realnej biblioteki, poznają ją w sposób wirtualny. Ze strony internetowej dowiedzą się o jej strukturze i godzinach otwarcia, a w katalogu online sprawdzą dostępność poszukiwanych dokumentów. Dodatkową usługą jest elektroniczne zamawianie książek.

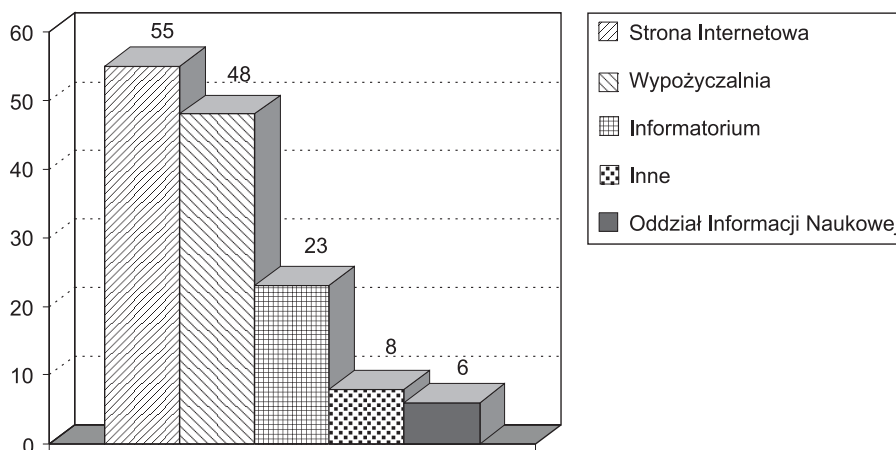
Na drugim miejscu (48 odpowiedzi) wskazano na Wypożyczalnię, jako miejsce uzyskiwania informacji. Jest to zrozumiałe, gdyż każdy czytelnik przed skorzystaniem z usług biblioteki musi się w niej zarejestrować. Następuje to właśnie w Wypożyczalni, której pracownicy szczegółowo instruuja przyszłych czytelników, jak korzystać i poruszać się w gmachu BUŁ.

Jako trzecie miejsce podano Informatorium (23 odpowiedzi), gdzie udzielana jest informacja biblioteczna, bibliograficzna i rzeczowa. Tutaj znajdują się ulotki informacyjne, które czytelnicy wymieniają jako kolejne źródło informacji o bibliotece.

Sześć osób wskazało na Oddział Informacji Naukowej, jako kolejne miejsce uzyskiwania wiedzy o bibliotece. Do tego działu trafiają czytelnicy szukający informacji specjalistycznej, pragnący uzyskać dostęp do baz danych oferowanych przez UŁ oraz fachowej literatury bibliologicznej. Ośmiu respondentów podało inne źródła, z których korzystają, np. wskazówki bardziej doświadczonych czytelników.

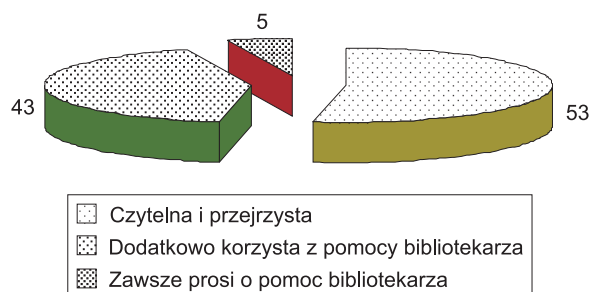
Pytanie nr 3 – rys. 3 – dotyczyło informacji wizualnej rozmieszczonej w bibliotece. 53 osoby oceniły ją jako czytelną i przejrzystą. 43 ankietowanych jest z niej również zadowolonych, ale dodatkowo przy poruszaniu się w przestrzeni bibliotecznej korzystają z pomocy bibliotekarza. Natomiast 5 osób stwierdziło, że zawsze korzysta z pomocy bibliotekarza, gdyż nie rozumieją oznaczeń. System informacji wizualnej składający się ze schematu rozmieszczenia

księgozbioru na piętrze, podwieszanych pod sufitem banerów z nazwami działów i naklejek na regałach informujących o ich zawartości, został pozytywnie oceniony przez czytelników.

Rys. 2. W którym miejscu uzyskuje pan(i) informacje niezbędne do efektywnego poruszania się po bibliotece?

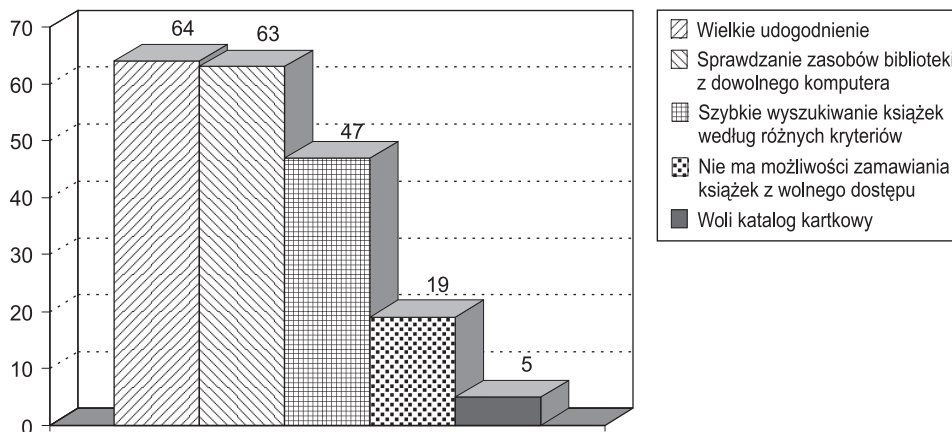
Źródło: materiały własne.

Rys. 3. Czy informacja wizualna rozmieszczona w bibliotece ułatwia pani korzystanie z jej zasobów?

Źródło: materiały własne.

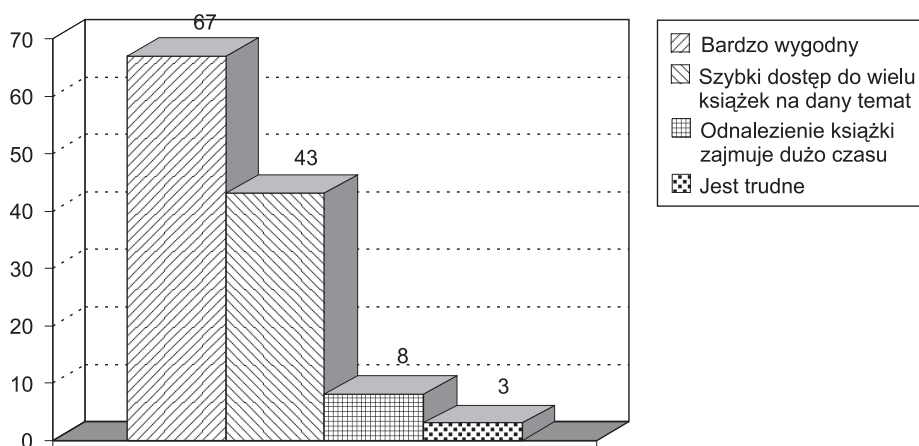
W pytaniu nr 4 – rys. 4 – użytkownicy proszeni byli o wyrażenie zdania na temat elektronicznego katalogu online, 63 osoby uważają, że korzystanie z niego jest bardzo wygodne, bo umożliwia sprawdzenie zasobów biblioteki z dowolnego komputera, 64 użytkowników chwali możliwość zamawiania książek przez Internet, a 47 osób – wyszukiwanie książek według zróżnicowanych kryteriów.

Rys. 4. Jak ocenia pan(i) korzystanie z elektronicznego katalogu online?

Źródło: materiały własne.

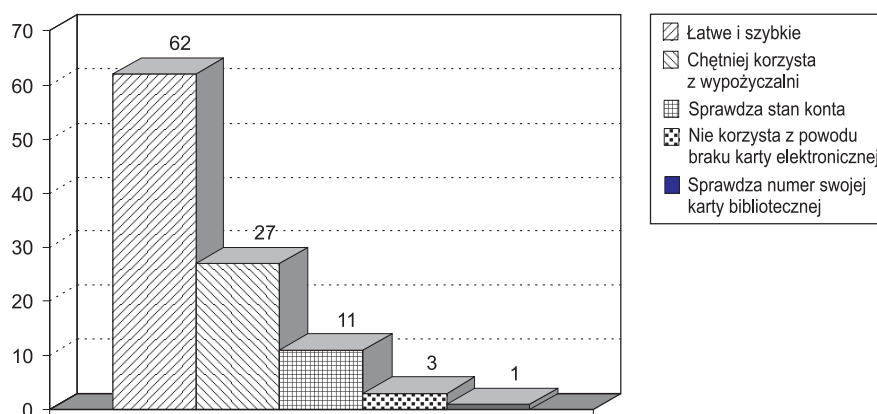
Pytanie nr 5 – rys. 5 – dotyczyło oceny korzystania z wolnego dostępu. 67 osób stwierdziło, że jest ono bardzo wygodne, bo pozwala przejrzeć zawartość książki przed jej wypożyczeniem. 43 respondentów uważa, że ustawienie dziedzinowe umożliwia dotarcie do wielu książek dotyczących tego samego zagadnienia, ponieważ ustawione są w swoim sąsiedztwie. Osiem osób uważa, że odnalezienie konkretnego tytułu zajmuje im dużo czasu, a zastosowana klasyfikacja Biblioteki Kongresu jest dla nich niezrozumiała. Trzy osoby przyznały, że korzystanie z wolnego dostępu jest trudne i wymaga dużej samodzielności od użytkownika.

Rys. 5. Jak ocenia pan(i) korzystanie z wolnego dostępu?

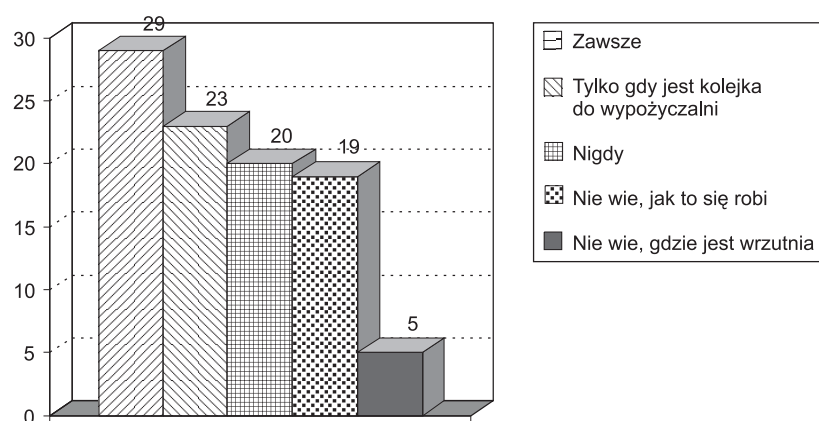
Źródło: materiały własne.

Pytanie 6 – rys. 6 – dotyczyło korzystania z urządzeń do samodzielnego wypożyczania książek. 62 osoby stwierdziły, że jest ono łatwe i szybkie. Ponadto dzięki temu, że urządzenia typu *selfcheck* ustawione są na wszystkich poziomach biblioteki czytelnicy samodzielnie znajdują i wypożyczają książki bez konieczności odwiedzania Wypożyczalni. Natomiast 27 osób woli jednak udać się do Wypożyczalni, żeby mieć pewność, że książki zostaną wypożyczone prawidłowo, 11 osób stwierdziło, że nie tylko wypożyczają książki, ale również na *selfcheckach* sprawdzają stan swojego konta bibliotecznego i terminy zwrotu wypożyczonych książek, a 1 osoba korzysta z możliwości przypomnienia numeru karty bibliotecznego. Trzy osoby przyznały, że nie korzystają z tych urządzeń z powodu braku karty elektronicznej, gdyż posługują się papierową.

Rys. 6. Czy korzysta pan(i) z urządzeń do samodzielnego wypożyczania książek?

Źródło: materiały własne.

Rys. 7. Czy książki wypożyczone z Wolnego Dostępu oddaje pan(i) do wrzutni?

Źródło: materiały własne.

Ostatnie pytanie – rys. 7 – dotyczyło korzystania z urządzenia do samodzielnego zwrotu wypożyczonych pozycji – *wrzutni*. 29 osób przyznało, że w tym miejscu zawsze oddają książki wypożyczone z wolnego dostępu, natomiast 23 tylko wtedy, gdy jest długa kolejka w Wypożyczalni. 20 czytelników wyznało, że nigdy nie oddawało tu książek, a 19 nie wie, jak zrobić to poprawnie, 5 osób przyznało nawet, że nie wie, gdzie jest *wrzutnia*. Samodzielne oddawanie książek sprawia więc czytelnikom duże trudności. Wadą urządzenia jest to, że nie wydaje wydruków potwierdzających poprawność wykonanej operacji. Często też użytkownicy zbyt szybko wrzucają książkę do otworu i system nie rejestruje tej czynności, a dana książka nadal pozostaje na koncie czytelnika. W takich przypadkach użytkownicy wyjaśniają problem w Wypożyczalni.

Zakończenie

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jest dziś instytucją atrakcyjną, wzbogaconą o nowe funkcje, tworząc swoistą przestrzeń informacyjną i społeczną na miarę XXI w.

Przeprowadzone przez nas badania ankietowe oraz rozmowy z czytelnikami wykazały, że dobrze odnajdują się oni w nowym gmachu biblioteki. W sprawnym poruszaniu się w nim pomocna jest zarówno strona internetowa, jako pierwsze źródło informacji o instytucji, jak i ulotki informacyjne. Bardzo dobrze oceniana jest praca bibliotekarzy w Wypożyczalni i Informatorium, gdzie czytelnicy zawsze uzyskują dokładną i fachową pomoc. Informacja wizualna rozmieszczona w bibliotece została określona przez 95% użytkowników jako czytelna i przejrzysta.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego wraz ze swoimi zbiorami jest miejscem do studiowania i różnorodnych spotkań. Jest nie tylko ogromnym magazynem książek, ale ośrodkiem życia intelektualnego uczelni. Wychodzi na przeciw potrzebom informacyjnym swoich użytkowników, zaspokajając je na wielu płaszczyznach. Oferuje książki i czasopisma ze wszystkich dziedzin, umożliwia bezpłatne korzystanie z Internetu oraz udostępnia profesjonalne bazy danych. Czytelnik, goszczący w naszej bibliotece po raz pierwszy, może czuć się przytłoczony jej wielką przestrzenią, dlatego nasi pracownicy przyjmują rolę przewodnika i pośrednika między użytkownikiem a poszukiwaną przez niego informacją.

Czytelnik pragnie bowiem przebywać w bibliotece nowoczesnej, w której panuje miła atmosfera, gdzie spotyka się ze zrozumieniem i zaangażowaniem jej pracowników. Staramy się, aby czytelnik wychodził z naszej instytucji zadowolony i chętnie tutaj wracał. Wyrażone opinie i oceny budują pozytywne relacje i przekonanie o właściwym doborze oferowanych przez nas usług.

Z perspektywy trzech lat, które minęły od wprowadzenia zmian, możemy stwierdzić, że wpłynęły one korzystnie na ogólny obraz naszej instytucji. Praca w nowych warunkach w pełni zautomatyzowanej Wypożyczalni sprawia nam dużo satysfakcji, a zadowolenie użytkowników jest dla nas największą nagrodą i sukcesem.

Bibliografia

- Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.
- Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998.
- Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, red. J. Chruścińska, E. Kubisz, Warszawa 2001.
- Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? Materiały konferencyjne*, Łódź 2006.
- O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.
- Stupnicki R., *Analiza i prezentacja danych ankietowych*, Warszawa 2003.
- Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich*. Materiały konferencyjne, Rzeszów 2005.